
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

УДК 349.6

Н. Р. МАЛИШЕВА,
доктор юридичних наук

**ТЕРМІНОЛОГІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА
В КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ**

XVI розділ Коаліційної угоди, ухваленої Верховною Радою України нового восьмого скликання [1], присвячений конституційній реформі. Підзаголовок до цього розділу закріплює цільову настанову зробити процес внесення змін до Конституції прозорим і якісним. Для підготовки відповідних змін до Конституції передбачається створення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України, що має діяти, серед іншого, на засадах професіоналізму та *науковості*. Науковість, як стверджують учені [2; 3], розпочинається з ясності й елементарної впорядкованості міркувань чи досліджень: визначення понять, наявності у викладенні логіки та концептуальної пов'язаності.

Непересічну роль у конституційному регулюванні має відіграти застосування в її нормах термінологія, тобто сукупність термінів, що використовуються в певній галузі [4, с. 9]. Термінологія кожної галузі складається на основі понятійних зв'язків, професійних знань. Термінологія як систематичний набір термінів, таким чином, обмежує та закріплює систему понять тієї чи іншої галузі. За висловом О. Реформатського, у термінах відображається соціально організована дійсність, тому терміни мають соціально обов'язковий характер [5, с. 7].

Особлива відповідальність покладається на термінологію правових актів, передусім ту, що використовується в Основному Законі держави. Адже, перебуваючи на вершині законодавчої ієрархії, норми конституцій дають орієнтири для подальшого нормативно-правового регулювання. Ті терміни, що закріплені в конституційному порядку, мають набути подальшого поширення, тлумачення та деталізованого розвитку у тій галузі законодавства, якої вони стосуються.

При цьому важливо пам'ятати, що конституція як основний закон будь-якої держави повинна вирізнятися винятковою стабільністю. Тому при підготовці нової редакції Конституції України слід уникати кон'юнктурних норм; положень, пов'язаних із політичною доцільністю поточного моменту. Водночас важливо в новій редакції зберегти ті регулюючі позиції, які, будучи закріплені

в Конституції 1996 р., виявилися дієвими, ефективними, тобто були випробувані часом.

Під таким кутом зору варто проаналізувати термінологію норм екологічної спрямованості, що використані в чинній редакції Конституції України, прийнятій п'ятою сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [6], яка відобразила стан розвитку суспільних відносин у екологічній сфері, що склався на кінець ХХ ст. Таких норм у Основному Законі нашої держави налічується більше десятка. Неточність відповідної цифри пов'язана з тим, що окремі з них мають «межовий» характер, тобто, не будучи суто екологічними, все ж широко застосовуються до відносин з екологічної безпеки, охорони природи та природокористування. Все це дає підстави вважати Конституцію України екологічно орієнтованою.

Суттєвою новацією іншої Конституції України стало введення у правовий обіг нового поняття «*охорона довкілля*» (статті 50, 85, 119), яке після прийняття Основного Закону стало застосовуватись поряд з усталеним на той момент поняттям «*охорони навколишнього природного середовища*». Звичайно, запровадження у цій сфері нового поняття, причому стосовно базових, основоположних відносин, викликало хвилю тлумачень (переважно на доктринальному рівні) змісту відповідного поняття та його зв'язку з «*охороною природи*», «охороною навколишнього природного середовища» та ін. Крім того, уперше в конституційно-правовій практиці було вжите поняття «екологічної безпеки», яке теж потребувало концептуального опрацювання, особливо з погляду критеріальної основи такої безпеки і кола суб'єктів, безпеку яких слід забезпечувати, у тому числі засобами конституційного регулювання.

Стосовно визначення базового конституційного терміна «охорона довкілля» доктринальні судження суттєво розійшлися з правотворчою практикою. Всі наукові дослідження змісту цього поняття зводились до визнання його родового характеру щодо терміна «охорона навколишнього природного середовища», оскільки, крім останнього, ним охоплюється й виробниче, житлове середовище, середовище не лише природного, а й антропогенізованого та техногенного характеру. Водночас аналіз контексту застосування даного поняття в Конституції України і подальшого розвитку в чинному законодавстві перекоонує нас у тому, що і в Основному Законі держави, і в актах поточного законодавства, прийнятій після Конституції України, термін «охорона довкілля» вживається як синонім «охорони навколишнього природного середовища». Так, назва базового законодавчого акта, яким регулюються відносини у відповідній сфері, залишилася без змін – Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. з наступними змінами [7]. Ця ж термінологія є домінуючою в більшості інших профільних законів, зокрема, у Лісовому кодексі України у редакції Закону від 08 лютого 2006 р. з наступними змінами [8], Кодексі України про надра від 27 липня 1994 р. з наступними змінами [9].

Водночас є акти, які слідом за Конституцією сприйняли термін «довкілля», однак у його синонімічному з «навколишнім природним середовищем» зна-

ченні. Так, розділ VIII Особливої частини Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 р. названо «Злочини проти довкілля» [10]. Термін «довкілля» вживається також у Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 р. з наступними змінами [11], Господарському кодексі України від 16 січня 2003 р. з наступними змінами [12] та багатьох інших, т. зв. непрофільних для екологічної сфери законах. А значна частина поресурсних законодавчих актів, наприклад, Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. з наступними змінами [13], Водний кодекс України від 06 червня 1995 р. з наступними змінами [14] та інші паралельно в різних контекстах уживають обидва терміни як синоніми. Вважаємо, що паралельне синонімічне застосування двох різних термінів, якими визначається одне правове явище, є неприпустимим. Ця правова невизначеність має бути ліквідована в ході наступних правотворчих робіт, особливо в процесі систематизації екологічного законодавства й розроблення проекту Екологічного кодексу України, що вже розпочатий. Необхідно чітко визначити зміст обох понять, а також їх системний зв'язок між собою. Відправною позицією в цьому контексті, на наш погляд, має стати співвідношення термінів «довкілля» та «навколишнє природне середовище» як родового та видового понять, зміст першого з яких охоплює не лише природне, а й т. зв. «внутрішнє», «закрите середовище: житлове, виробниче тощо.

Простішою є ситуація з поняттям «охорони природи», яке сьогодні практично однотайно й одноманітно вживається виключно стосовно системи заходів щодо збереження в максимально незайманому стані окремих природних об'єктів і комплексів, територій особливої державної охорони. Винятком є глава 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення, назва якої «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини» залишилась у такому формулюванні з моменту прийняття Кодексу у 1981 р., хоча в диспозиції статті використовуються всі три базові терміни «природа», «природне середовище», «довкілля». Такий стан застосування термінології пов'язаний з часом прийняття відповідного акта і рекордною кількістю внесених до нього впродовж більш ніж 30 років змін, кожна з яких термінологічно відображала рівень усвідомлення проблеми на тому чи іншому етапі розвитку.

Ще одне поняття, також ужите в Конституції України, – «**екологічна безпека**». Відповідний термін набув широкого застосування в чинному екологічному законодавстві України. Правове визначення цього поняття знаходимо в ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», в якій під екологічною безпекою пропонується розуміти «такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей». Вважаємо, що це поняття, яке сприйняте подальшою вітчизняною правотворчою та правозастосовною практикою, характеризується дещо звуженим форматом, оскільки спирається на антропогенну концепцію об'єктів, стосовно яких має забезпечуватись екологічна безпека, тобто в голову кута всіх заходів екологічного убезпечення ставиться людина, її здоров'я, умови життєдіяльності, тоді як інші елементи екосистеми залишаються поза межами тако-

го забезпечення і виступають лише як засоби створення умов екологічної безпеки людини. Найбільш ілюстративно демонструють цю тезу правові критерії екологічної безпеки, якими є екологічні нормативи – кількісні показники безпечної якості довкілля та окремих його компонентів, що до цього часу базуються на гранично допустимих для безпеки *людського організму* концентраціях забруднюючих хімічних речовин у компонентах довкілля і гранично допустимих рівнях шкідливого впливу фізичних чи біологічних чинників на людський організм. Так, екологічний норматив якості води, передбачений ст. 37 ВКУ, містить науково обґрунтовані значення безпечних для людини концентрацій забруднюючих речовин та показники якості води (загальнофізичні, біологічні, хімічні, радіаційні); нормативи якості атмосферного повітря відображають гранично допустимий максимальний вміст забруднюючих речовин в атмосферному повітрі, при якому відсутній негативний вплив на здоров'я людини тощо. Вважаю, що необхідно в цій частині в правовому порядку «рознести» конституційне поняття «безпечного для життя і здоров'я довкілля», що орієнтоване виключно на людину (ст. 50 Конституції), та «екологічну безпеку» (ст. 16 Конституції) – як значно ширше поняття, що охоплює стан захищеності також інших елементів екосистеми, насамперед біологічних ресурсів (тваринний та рослинний світ).

Не можна оминати увагою й закріплене чинною Конституцією України, в розділі I «Основні засади» формулювання щодо відносин власності на природні ресурси. Відповідно до частини першої ст. 13 Основного Закону України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, а також природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Дану конституційну формулу слід проаналізувати як з точки зору *об'єктів* права власності, так і з точки зору *Українського народу* як *суб'єкта* такого права.

Розглядаючи об'єктний склад природних ресурсів, визначених даною статтею, зазначимо, по-перше, що не всі вони прямо названі в тексті, деякі (передусім рослинні і тваринні ресурси) віднесені до інших. Проблематичним є віднесення атмосферного повітря до об'єктів права власності, оскільки його агрегатний стан і здатність до постійного переміщення не дає можливості персоніфікувати (виділити) частину цього ресурсу як таку, «що знаходиться в межах території України» (а саме це є конституційною ознакою перебування даного природного об'єкта у власності). Крім тих природних ресурсів, право власності щодо яких обмежено територією держави (а точніше було б сказати, «територією та акваторією», тобто сухопутними та водними державними кордонами), Конституція називає й дві інші категорії об'єктів власності Українського народу, а саме «природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони». Відповідно до Конвенції ООН з морського права (Монтего-бей, 1982), зокрема п. 1 її ст. 76, Україна як прибережна держава на своєму континентальному шельфі має не право власності, а *суверенні права* стосовно розвідування, розроблення і зберігання природних ресурсів, як живих, так і неживих, на морському дні, що утворює континен-

тальний шельф України, й у його надрах. При цьому встановлений особливий режим розвідування і розроблення природних ресурсів. Зокрема, права прибережної держави на континентальному шельфі не стосуються правового статусу вод, які покривають морське дно, а також повітряного простору над ним. Морський простір над континентальним шельфом продовжує залишатися відкритим морем, усі держави мають право здійснювати в ньому судноплавство, польоти, рибальство, прокладати підводні кабелі і трубопроводи, що не вписується в концепцію «права власності».

Ще проблематичнішим виявилось конституційне положення щодо віднесення до об'єктів права власності Українського народу виключної (морської) економічної зони, що має міжнародний статус відкритого моря. Конвенція ООН з морського права в статтях 55, 57 проголошує, що прибережна держава, знов-таки, не має повного суверенітету над виключною (морською) економічною зоною, а має: по-перше, *суверенні права* з метою розвідки, розробки та збереження природних ресурсів як живих, так і неживих – у водах, що покривають морське дно, на морському дні та в його надрах, а також з метою управління цими ресурсами і щодо інших видів діяльності з економічної розвідки та розробки цієї зони, таких як виробництво енергії через використання енергії води, течії та вітру; по-друге, юрисдикцію, обсяг якої передбачений певними нормами Конвенції і стосується: а) створення і використання штучних островів, установок і споруд; б) морських наукових досліджень; в) захисту та збереження морського середовища; по-третє, має інші права й обов'язки, передбачені Конвенцією Монтего-бей (ст. 56).

Вважаємо, що при розробленні нової редакції Конституції України задля забезпечення термінологічної визначеності коло природних ресурсів, які будуть перелічені як об'єкти власності, по-перше, слід окреслити вичерпно, без вказівки на «інші». При цьому з числа відповідних об'єктів слід виключити атмосферне повітря, а також природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони. Стосовно двох останніх можна закріпити конституційну формулу, яка буде приведена у відповідність до норм міжнародного права.

Кілька слів слід сказати й про суб'єктний склад власників всіх перелічених у ст. 13 Конституції об'єктів. Таким генералізованим суб'єктом визнано *Український народ*. Причому належність права власності на природні ресурси Українському народові текстуально перенесено до ст. 324 Цивільного кодексу України, а також (щоправда, в дещо звуженій редакції) – до ст. 4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Однак за межами цих статей правовий статус відповідного суб'єкта не отримав розвитку ні в цивільному, ні в екологічному законодавстві. Це означає, що питання потребує свого доктринального осмислення. В юридичній літературі немає нестачі точок зору на зміст відповідного інституту. Існують монографічні, у тому числі дисертаційні, дослідження відповідних питань [15].

Не спиняючись на їх аналізі, висловимо з цього приводу власну точку зору. Розпочнемо з суспільно-політичного тла, на якому приймалась Конституція України 1996 р. Це був час протистояння полярних політичних сил: один

полос представляли сили, які ще не відійшли від 70-річних постулатів радянської доби, що базувались на виключній державній власності на природні ресурси, і не готові були поступитися цими основоположними категоріями. Другий полюс був опанований силами, які, навпаки, бачили коріння всіх негараздів перших років незалежного державотворення в непорушності державної власності на природні ресурси, відмова від якої нібито могла б автоматично змінити ситуацію в економіці та соціальній сфері на краще. Введення в конституційно-правовий обіг такого суб'єкта права власності на природні ресурси, як Український народ, стало результатом компромісу між цими полярними політичними силами. З одного боку, з'являється абстрактний суб'єкт «Український народ», який має право власності на всі природні ресурси, навіть на ті, що не можуть перебувати в будь-чій власності. Причому здійснювати це право від імені Українського народу можуть органи державної влади (ознака державної власності) і органи місцевого самоврядування (ознака комунальної власності), в межах, визначених самою Конституцією (ст. 4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» дещо розширила це положення, вказавши на те, що відповідні межі, крім Конституції, встановлюються «цим та іншими законами України»). Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону – декларовано в частині другій ст. 13. З другого боку, частина четверта цієї ж статті декларує забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, які до того ж проголошуються рівними перед законом. Тим самим конституційно визнається існування інших, крім Українського народу, суб'єктів відповідного права. Яких саме? Стаття 13 відповіді на це запитання не надає.

Водночас коло таких суб'єктів конституційно визначається стосовно основного природного ресурсу – землі ст. 14 Конституції, частина друга якої проголошує: «Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується *громадянами, юридичними особами та державою* виключно відповідно до закону. Всяка спроба дати тлумачення частини першої ст. 13 Конституції щодо Українського народу як суб'єкта права власності на природні ресурси наштовхується на проблеми. Можна було б визнати суто політичний, а не правовий характер цієї декларації, що мав на меті примирити протилежні суспільно-політичні сили і відкрити можливість прийняття Основного Закону, що на певному етапі виглядало проблематичним. Інше пояснення запровадження у правовий вжиток відповідного суб'єкта права може бути виведене з намагання підкреслити належність природних ресурсів саме *Українському народові*, і унеможливлення їх набуття іноземцями чи особами без громадянства. Однак подальший розвиток природоресурсного законодавства спростовує й такий підхід: хоча і з певними обмеженнями, іноземці мають право набувати в Україні право власності на окремі природні ресурси. Намагання дати подібні та будь-які інші тлумачення, однак, не знімають внутрішньої суперечності формулювань конституційних норм: частина перша ст. 13, яка відсікає суб'єктів права приватної власності – громадян і юридичних осіб від можливості здійснювати право власності на природні ресурси від

імені Українського народу, і частина друга ст. 14, яка, перераховуючи суб'єктів права власності на землю як основного природного ресурсу, навпаки, вирізняє громадян і юридичних осіб (суб'єктів приватної власності), а також державу, «забуваючи» про суб'єкта права комунальної власності на природні ресурси, яке набуло доволі широкого розвитку у чинному природоресурсному законодавстві. Та й у самій Конституції, її ст. 142 земля та природні ресурси, *що є у власності територіальних громад* сіл, селищ, міст, районів у містах, названі серед об'єктів, які формують матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування. А це є конституційним визнанням комунальної власності на землю та інші природні ресурси.

Таким чином, норма ст. 13 Конституції вимагає суттєвого доопрацювання в процесі роботи над проектом нової редакції Конституції України. За основу формулювання конституційного припису в даному випадку мають бути прийняті положення, що набули розвитку в актах природоресурсного законодавства України і пройшли апробацію в практичній правореалізації.

Ще одним із ключових надбань екологічної складової чинної Конституції України стало *закріплення екологічної функції Української держави* як однієї з основних, розподіл компетенції у цій сфері між окремими ланками і рівнями державного механізму. Стаття 16 Конституції України декларує, що «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави».

Але чи є відповідна формула термінологічно вивіреною, такою, що може забезпечити стабільність конституційного регулювання та дати поштовх розвитку поточного законодавства у відповідній сфері. Адже ця конституційна норма окреслює межі екологічної функції, яку на перспективу бере на себе держава. Виходячи з текстуального тлумачення, у цій формулі виділяються чотири основні складники: 1) забезпечення екологічної безпеки; 2) підтримання екологічної рівноваги; 3) подолання наслідків Чорнобильської катастрофи; 4) збереження генофонду Українського народу.

Перші два напрями, за якими конституційно структурується екологічна функція держави, тісно пов'язані між собою. Як зазначалося, *забезпечення екологічної безпеки* слід тлумачити в широкому сенсі, не обмежуючи його забезпеченням належного стану захищеності життя й здоров'я людини. Найбільш вдалим у цьому аспекті видається формулювання об'єктів екологічного убезпечення, що надається в ст. 3 Закону «Про основи національної безпеки України». Ними є: людина і громадянин (їх конституційні права та свободи, перелік яких відповідно до ст. 22 Основного Закону не є вичерпним); суспільство (його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси); держава (її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність). Важливо у цьому визначенні виділити віднесення *природних ресурсів та навколишнього природного середовища* в якості самостійних об'єктів забезпечення екологічної безпеки, що орієнтує на подальший розвиток критеріїв екологічної безпеки в Україні.

Другий із виділених Конституцією складників екологічної функції держави – *підтримання екологічної рівноваги*, на наш погляд, органічно входить до концепції забезпечення екологічної безпеки як видове поняття по відношенню до родового. Адже, як випливає з природничої літератури, екологічна рівновага являє собою кількісне й якісне співвідношення природних і змінених людиною екологічних компонентів і природних процесів, що забезпечує тривале існування екосистем. Екологічна рівновага є характеристикою відносного балансу стійкості видового складу живих організмів, їх чисельності, продуктивності, просторового розміщення, сезонних змін, стійкості біотичного кругообігу речовин та інших біологічних процесів у природних або змінених людиною екологічних системах [16], стійкості кругообігу речовин у природі та біологічних процесів у екосистемі. Показник екологічної рівноваги характеризує ступінь гармонійності відносин між людьми, тваринним, рослинним світом та іншими компонентами біологічного та ландшафтного різноманіття, тобто є суто природничою характеристикою, можливості управління якою з боку держави є обмеженими.

Формулюючи обов'язок держави в екологічній сфері, Конституція також окремо виділила *подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу*. Це є цілком закономірним результатом домінантного сприйняття суспільством у 90-х роках, по перебігу 10 років після аварії на Чорнобильській АЕС, відповідної проблеми як головної в екологічній сфері. Не випадково навіть назва профільного комітету Верховної Ради до цього часу залишається в редакції, що підкреслює виняткову важливість саме цього напрямку діяльності – Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи [17]. Водночас сьогоденні екологічні виклики за напрямками є значно ширшими і навряд чи на їх тлі слід гіпертрофовано сприймати лише «чорнобильський» фактор.

З подоланням наслідків Чорнобильської катастрофи тісно пов'язане завдання *збереження генофонду Українського народу*. Слід при цьому зазначити, що відповідна термінологічна формула є новаційною в конституційному будівництві. До прийняття Конституції 1996 р. збереження генофонду пов'язувалося здебільшого з тваринним і рослинним світом та включало заходи з їх селекції, створення банків генетичних матеріалів, їх колекцій, вирішення питань кріоконсервації для довгострокового збереження, виявлення генетичних особливостей певних порід (видів), розв'язання проблем їх відтворення тощо. Однак після Чорнобильської катастрофи науково було доведено, що радіація як основний негативний післячорнобильський чинник значною мірою впливає на живі організми, у тому числі людину, не лише з погляду можливості розладів здоров'я чи хвороб, а й з огляду на вірогідний вплив цього чинника на генетичному рівні. Дане положення, набувши конституційного регулювання, включило відповідний складник до сфери особливої турботи держави, ставши напрямом державної політики. Однак задля забезпечення термінологічної ясності й утвердження наукових засад у закріплених Конституцією поняттях навряд чи доцільно зберігати відповідне формулювання в оновленій редакції Конституції України.

Вважаю, що чверть століття екологічної правотворчості незалежної України, а також двадцятирічний період дії Конституції нашої держави виявили термінологічні проблеми правового, передусім конституційного будівництва, які мають бути усунені в ході декларованої конституційної реформи.

З урахуванням величезного обсягу та складного характеру створеного на сьогодні екологічного законодавства України, потреб правореалізації і загальних умов розвитку вітчизняної законодавчої системи доцільними є широкомасштабні систематизаційні роботи у відповідній галузі. Це буде слушним моментом визначення змісту як вище проаналізованих конституційних понять еколого-правового спрямованості, так і низки інших важливих для галузі понять у проєкті Екологічного кодексу України. А необхідність розроблення та прийняття цього законодавчого акта неодноразово науково доводилась, а також офіційно визначалась одним із пріоритетних напрямів сучасного розвитку екологічного законодавства України.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України. VIII скликання. Коаліційна угода. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : solydarnist.org/.../the_coalition_agreement_1.p.
2. *Научность* [Електронний ресурс] // Психологос: Энциклопедия практической психологии. – Режим доступу : <http://www.psychologos.ru/articles/view/nauchnost>.
3. Язев С. А. Что такое научный метод? / С. А. Язев // Химия и жизнь. – 2008. – № 5.
4. *Гринев-Гриневиц С. В.* Терминоведение / Гринев-Гриневиц С. В. – М. : Академия, 2008.
5. *Реформатский А. А.* Термин как член лексической системы языка / А. А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики. – М., 1968.
6. *Відомості* Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. *Відомості* Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
8. *Відомості* Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.
9. *Відомості* Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.
10. *Відомості* Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
11. *Відомості* Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
12. *Відомості* Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
13. *Відомості* Верховної Ради України. – 2002. – № 3. – Ст. 27.
14. *Відомості* Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
15. *Носік В. В.* Право власності на землю Українського народу : [монографія] / Носік В. В. – К. 5 Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
16. *Екологічна рівновага* : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Екологічна_рівновага.
17. *Постанова* Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» // *Відомості* Верховної Ради України. – 2013. – № 38. – Ст. 506.

Малишева Н. Р. Термінологія екологічного права в контексті конституційної реформи

У статті критично осмислюється еколого-правова термінологія чинної Конституції України. Здійснюється порівняльний аналіз ключових понять екологічного права: «охорона довкілля», «охорона навколишнього природного середовища», «охорона природи», «забезпечення екологічної безпеки». Аналізуються їх співвідношення між собою, а

також системні зв'язки в правовому регулюванні предметної сфери. Досліджуються термінологічні особливості норм чинної Конституції, якими регулюються відносини власності на природні ресурси; висуваються пропозиції щодо змін формулювань об'єктів та суб'єктів відповідного права. У процесі аналізу конституційного регулювання екологічної функції Української держави звертається увага на необхідність уточнення поняття «підтримання екологічної рівноваги», «збереження генофонду Українського народу» та ін. Внесено пропозиції щодо вдосконалення еколого-правової термінології в ході конституційної реформи в Україні.

Ключові слова: термінологія, охорона довкілля, охорона навколишнього природного середовища, охорона природи, екологічна безпека, об'єкти права власності на природні ресурси, Український народ як суб'єкт права власності, екологічна рівновага, генофонд народу.

Малышева Н. Р. Терминология экологического права в контексте конституционной реформы

В статье критически осмысливается эколого-правовая терминология действующей Конституции Украины. Осуществляется сравнительный анализ ключевых понятий экологического права: «охрана окружающей среды», «охрана окружающей природной среды», «охрана природы», «обеспечение экологической безопасности». Анализируются их соотношение между собой, а также системные связи в правовом регулировании предметной сферы. Исследуются терминологические особенности норм действующей Конституции, регулирующих отношения собственности на природные ресурсы; выдвигаются предложения по изменениям формулировок объектов и субъектов соответствующего права. В процессе анализа конституционного регулирования экологической функции Украинского государства обращается внимание на необходимость уточнения понятий «поддержание экологического равновесия», «сохранение генофонда Украинского народа» и некоторых других. Высказываются предложения по совершенствованию эколого-правовой терминологии в ходе конституционной реформы в Украине.

Ключевые слова: терминология, охрана окружающей среды, охрана окружающей природной среды, охрана природы, экологическая безопасность, объекты права собственности на природные ресурсы, Украинский народ как субъект права собственности, экологическое равновесие, генофонд народа.

Малышева Н. Р. Terminology of environmental law in the context of constitutional reform in Ukraine

Environmental and legal terminology of the current Ukrainian Constitution is critically comprehended in this article. The comparative analysis of the key concepts of Environmental Law, namely: «Environmental Protection», «Protection of the Natural Environment», «Nature Conservation», «Ecological Safety» has been performed. Their relationship to each other, as well as their systematic correlation in legal regulation of the specific area are analyzed. In particular, it has been justified that the notion of «environmental protection», entered into legal turnover by the Constitution of Ukraine (articles 50, 85, 119), after its adoption started to be applied as a synonym to established notion «protection of the natural environment», that caused the confusion in the regulated area. The author is of the view that the notion «environment» (in Ukrainian – «dovkillia») is a broader (generic) term with regard to specific concept «natural environment», since in addition to the natural one it covers the production, housing and other closed environments. It is highlighted that there is a need of unified application of the notion «protection of nature», that today is also applied in the legislation in different contexts, also as a synonym to the «protection of the natural environment». This notion should

be applied only for definition of system of measures regarding conservation in the most pristine state of certain natural objects and complexes, territories of particular state protection. Having analyzed the applied in the Constitution of Ukraine notion of «environmental safety», the conclusion is made regarding the need to legally «split» the constitutional notion «safe for life and health environment», that is oriented exclusively on human (article 50 of Constitution) and «ecological safety» (article 16 of Constitution) that has a significantly broader meaning covering the state of safety also of other elements of ecosystem, primarily, of biological resources (flora and fauna).

The terminological peculiarities of the constitutional dispositions governing the ownership over natural resources have been examined; the proposals on amending the provisions concerning objects and subjects of the rights over natural resources were made. Problematic, in particular, is the allocation of air to the objects of ownership because its physical state and capacity for continuous movement makes it impossible to allocate part of this resource as being within the territory of Ukraine. According to international law it is not quite correct to refer to the objects of ownership of natural resources the continental shelf and exclusive (maritime) economic zone of Ukraine, because on such resources Ukraine has sovereign rights for the purpose of their exploration, development and preservation. Particularly problematic is the allocation of air to the objects of ownership because the physical state and capacity for continuous movement makes it impossible to allocate part of this resource as being within the territory of Ukraine. The Constitution defines the Ukrainian people as the subject of ownership of natural resources. As a result of the performed analysis the proposals are made to bring this part in conformity with some controversial provisions within the Constitution itself, and with some acts of legislation in force.

One of the key achievements of environmental component of the current Constitution of Ukraine was the enshrinment of ecological function of the Ukrainian state as one of the main ones. During the analysis of constitutional regulation of the ecological function in Ukraine the author thoroughly examines all 4 directions of the function implementation. Herewith the attention is drawn on necessity to clarify the concepts of «maintaining of ecological balance», «preservation of the gene pool of the Ukrainian people» and some others.

Suggestions for improvement of environmental and legal terminology during the constitutional reform in Ukraine have been made.

Key words: terminology, environmental protection of the natural environment, natural conservation, ecological safety, objects of the proprietary rights over natural resources, the Ukrainian people as a subject of property rights, ecological balance, genetic pool.

УДК 349.42

П. Ф. КУЛИНИЧ,
доктор юридичних наук

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Сучасна доктрина аграрного права України розглядає сільські території не лише як території сільських поселень і розташовані за межами населених пунктів території земель сільськогосподарського призначення, на яких здійс-